

YERYÜZÜ TAKIMI: DOĞANIN UYANIŞI VE YERYÜZÜ TAKIMI: SUDAKİ SIR ESERLERİNDE TOPRAK ETİĞİ*

Elif ÖKSÜZ GÜNEŞ**

Öz: Toprak Etiği, yirminci yüzyılda öncülüğünü Aldo Leopold'un başlattığı ve yaşayan tüm organizmalara saygı duyulması zorunluluğunu kapsayan bir görüştür. Bu bütüncü görüş ekolojik sisteme dahil tüm canlıların hayatını korumayı, bütün toplulukların eşit haklara sahip olduğu barışçıl düzeni oluşturmayı amaçlar. İnsanların toprak topluluğunun diğer üyeleri üzerinde kurduğu tahakkümün doğadaki dengeyi bozduğuna dikkat çeker. Esra İlter Demirbilek'in Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı ve Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır başlıklı çocuk kitaplarında insanın doğaya müdahalesinin olumsuz sonuçlarını düzeltmeye çalışan ve Yeryüzü Takımı adı verilen çocuklar, toprak topluluğunun zarar görmemesi için mücadele verirler. Çocukların doğanın iç işleyişini yeniden düzenlemek için verdikleri mücadelede mitolojik unsurlardan yararlanılması ve Toprak Ana'nın/Umay'ın birinci dereceden yardımcı karakter olması da önemli bir husustur. Çünkü Umay, yaratılış anlatısından itibaren yeryüzünü tanır, toprak topluluğunun koruyucusudur, bozulan düzenin eski hâline gelmesi için gerekli bilgiye, beceriye ve donanımına sahiptir. Bu çalışmada toprak etiğine uygun davranılmamasının sonucunda yaşanan iklim değişikliği, iklim krizi gibi kavramlarla adlandırılan ve insanlığın devamı için acil çözüm bekleyen iklim krizini tematik düzlemde işleyen Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı ve Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır başlıklı eserler mitolojinin verilerinden de yararlanılarak toprak etiği bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Toprak etiği, iklim krizi, mitoloji, Yeryüzü Takımı

The Land Ethic in Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı [Earth Team: Nature's Awakening] and Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır [Earth Team: The Secret in the Water]

Abstract: The Land Ethic is a concept pioneered by Aldo Leopold in the twentieth century, and encompasses the obligation to respect all living organisms. This holistic thought aims to protect the lives of all living things in the ecological system, and to create a peaceful order in which all communities have equal rights. It draws attention to the fact that the domination of humans over other members of the land community disrupts the balance in nature. In Esra İlter Demirbilek's children's books titled Earth Team: Nature's Awakening and Earth Team: The Secret in the Water, the Earth Team tries to correct the negative consequences of human intervention in nature, and struggles to prevent damage to the earth community. It is also important that mythological elements are utilized in the children's struggle to reorganize the inner workings of nature and that Mother Earth/Umay is the primary supporting character. This is because Umay has been connected with the earth since the creation narrative, has

* Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 123K067 Numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürümüzü sunarız.

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE. E-posta: elif.oksuz@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-2870-8305.

been the protector of the earth community, and has the necessary knowledge, skills and equipment to restore the disrupted order. In this study, the works titled Earth Team: Nature's Awakening and Earth Team: The Secret in the Water, which deal with the climate crisis, which is called climate change and climate crisis as a result of human beings not acting in accordance with land ethic and which requires an urgent solution for the continuation of humanity, will be evaluated in the context of land ethic by making use of the data of mythology.

Keywords: Land Ethic, climate crisis, mythology, Earth Team.

Giriş:

Toprak, organik maddelerin ve kayaların uzun yıllar içinde farklı nedenlerden ötürü parçalanmasıyla meydana gelen; bünyesinde barındırdığı çeşitli canlılarla uyumlu bütün oluşturan sistemdir. Toprağın içindeki ve üzerindeki organik maddelerin oluşturduğu biyoçeşitlilikte canlılar, kendi yaşam döngülerini devamlı kılabilmek amacıyla topraktaki diğer unsurlarla iş bölümüne, birbirlerine bağlılığa sadık kalmak zorundadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde içerisindeki hiçbir varlık öncelikli değildir, hepsi simbiyotik ilişki açısından eşittir. Sistemdeki en dar halka en geniş halkayı doğrudan ya da dolaylı biçimde etkiler. Bunun için, insan da dâhil olmak üzere toprağın içindeki ve üzerindeki her şey birbirine etik çerçevesinde ve birlikte yaşamının kurallarına uygun davranmalıdır. Ancak doğayla ilk etkileşiminde toprak topluluğu ile uyumlu yaşamaya gayret gösteren insan, zaman zaman kendisinin de yeryüzünün parçası olduğunu unutmaya, etik kuralları ihlal etmeye başlar. İnsan, aklın hâkimiyeti ve makinelerin gücünün kullanılmasının verdiği güvenle ekosistemin diğer unsurlarının hâkimi gibi davranır; kendisini hem fiziksel hem de zihinsel olarak diğer canlılar karşısında ayrıcalıklı görür. Bu da toprak topluluğunun haklarını ihlal edebileceği yanılgısına düşmesine, onlara hükmetme, bireysel çıkarları doğrultusunda kullanma, konfor alanını genişletme, istediği gibi şekillendirme hakkına sahip olduğunu zannetmesine sebep olur. “İnsan dışındaki canlı ve cansızları korumanın görevi[ni] üstlen[en] (...) doğada var olan hava, toprak, su, bitki ve hayvanları” (Alkayış, 2021, s. 27) eşit haklarda birleştiren, “kozmosun bütün olarak kabul edilmesini savunarak; birey ve toplum açısından kabul edilen değer anlayışının bütün yeryüzü ve aynı zamanda kozmosu kapsayacak şekilde genişletilmesini talep ede[n]” (Kılıç, 2008, s. 28) çevre merkezli etik yerine ben merkezli etiği tercih eder. Bu tercihi, onu toprak topluluğunun tüm üyelerinin haklarını gözetken Toprak Etiği ve Yeryüzü Demokrasisi’ne uygun davranmaktan uzaklaştırarak mevcut düzenin bozulmasına sebep olur.

Toprak Etiği, ekosistem içinde yer alan tüm unsurları bir bütün ve topluluk kabul eden, bu topluluğun üyelerine aynı etik çerçevesinde yaklaşan anlayıştır. Yirminci yüzyılda öncülüğünü Aldo Leopold’un başlattığı ve yaşayan tüm organizmalara saygı duyulması zorunluluğunu ve etiğini kapsayan bir görüştür. Bu anlayışta doğanın insan hizmetine sunulmuş varlığına karşı çıkılır, insanı önceleme merkezli yaklaşım reddedilir. Doğa-insan birlikteliği ekseninde ekosistemde her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu vurgulanır, insana ayrıcalık tanıyan bakış açıları sorgulanır. İnsanların canlılar üzerinde kurduğu tahakkümün doğadaki tüm dengeyi alt üst ettiğine dikkat çekip mevcut ve olası sonuçların tüm varlık tabakalarına etkilerini ele alır:

Günümüze dek gelişmiş her tür etiğin tek bir dayanak noktası vardır: Bu dayanak, bireyin karşılıklı olarak birbirine bağımlı parçalardan oluşan topluluğun üyesi olmasıdır. İlgüdüleri bireyi o topluluk içindeki yeri için rekabete, etik anlayışı ise bireyi (belki de bu rekabete meydan verecek) işbirliği yapmaya sevk eder. Toprak etiği, topluluğun sınırlarını karaları, suları, bitki ve hayvanları, yani tüm toprağı kucaklayacak şekilde genişletir (Leopold, 2013, s. 213).

Aldo Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanacağı* adlı eserinin “Toprak Etiği” bölümünde toprağın kompleks bir yapıda olduğunu belirtir. “Toprağı cansız bir madde olarak ele alan mekanik görüşlerin aksine Leopold, toprağı ‘toprak, bitki ve hayvanların oluşturduğu bir devrenin içinden akan bir enerji kaynağı’ olarak görür” (Özdağ, 2017, s. 27). Dolayısıyla insan merkezli olmayan yaklaşımla tüm organik ve inorganik varlıkların yaşam haklarını öncelemesi, onların haklarına saygı duyulması esastır. Böylece Leopold, insanı diğer varlıklardan üstün gören anlayışın yerine toprağı topyekûn bir topluluk şeklinde tanımlayarak yeni etik anlayışını gündeme getirir. Ekolojik sistemi bütüncül değerlendiren Toprak Etiğinde dikkat çeken başat unsur, kontrolsüz biçimde ekonomik ve teknolojik büyümeyi de içine alan doğayı tahribatın olası sonuçlarıdır. Leopold, “‘Toprağı tahrip ediyoruz çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz’ der. Ona göre, ‘toprağa sevgi ve saygı ancak toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda’ gerçekleşecektir” (Özdağ, 2017, s. 34). Bu durum da yeryüzünün ve toprak topluluğunun üyeleri arasındaki demokratik yaklaşımı gerekli kılar. Bu demokratik yaklaşım Yeryüzü Demokrasisini içeren bir anlama sahiptir. Dünyayı ortak mülk olarak tasavvur etme; dünya barışını ve adaletini sağlama; organik ve inorganik bütünlüğe ait hakları tanıma; ekolojik sisteme dahil tüm canlıların hayatını koruma gibi belirleyici ilkeleri içeren Yeryüzü Demokrasisi, yönetim biçimi olan demokrasiyi ekosistemdeki tüm canlılar adına savunur: “Hem kadim bir dünya görüşü, hem de barış, adalet ve sürdürülebilirlik hedefiyle doğan yeni bir siyasi harekettir. Yeryüzü Demokrasisi, tikel olanı evrensel olana, çeşitli olanı ortak olana ve yerel olanı küresel olana bağlar” (Shiva, 2010, s. 11). Tüm türlere saygıyı ve ekosistemdeki mevcut tüm canlılara eşit haklar tanıyan bu sistemde “gerçek demokrasi[lerin] tıpkı bitkiler gibi toprakta yeşer[diğine], büyü[düğüne] ve insanların katılımıyla gübrelen[diğine]” (Shiva, 2021, s. 15) inanılır. Hiçbir insan, diğer türlerin ve insanların ekolojik alanına tecavüz etme veya onlara zulmetme hakkına sahip değildir anlayışıyla hareket edilir.

Toprak Etiğine uygun davranmanın sonucunda doğanın verdiği tepkilerin en dikkat çekici olanı iklim krizidir. Toprak Etiğine ve Yeryüzü Demokrasisine uygun davranılmamasının sonucu olarak gelişen bu durum “iklim değişikliği”, “iklim krizi” gibi kavramlarla adlandırılır ve insanlığın devamı için acil çözüm bekler. “İklim krizi kavramıyla ifade edilmek istenen temel olgu aslında iklimin daha önceki değişimlerinden farklı olarak doğal ve yavaş bir döngü içinde değil, aksine daha büyük ölçüde insan etkisiyle ani ve yıkıcı bir değişim içerisinde olması halidir” (Demir ve Sancak, 2022, s. 44). Sera gazı salınımının dünyanın ısınıp arttırmasıyla birlikte gerçekleşen bu durum, fosil yakıt tüketimi, çarpık kentleşme, endüstriyel tarım, lüks tüketim gibi insanın konforunu arttıracak vaatlerde bulunan kapitalist sistemin uygulamalarına ek olarak ağaçların kesilmesi, suyun ve toprağın kirlenmesi gibi insan edimlerinin sonucunda meydana gelen çevresel tahripler iklim değişikliğinin sebepleridir. Doğayı sadece sömürü aracı olarak gören insan-merkezciliğin yarattığı

çevre krizleri fizik, kimya, biyoloji, iklim bilimi gibi temel doğa bilimlerinin çalışmalarına konu olur ve insanları dünyanın geleceği hakkında grafiklerle, sayılarla, elde ettikleri bilimsel verilerle aydınlatmaya çalışırlar. Ancak temel bilimlerin sebep-sonuç ilişkisiyle, grafiklerle ve sayısal verilerle açıklamaya çalıştığı durumların toplumun tabanına yayılması için şiirsel bir dile ihtiyaç vardır. Bu bağlamda çevreye karşı farkındalık yaratmak, insanları çevre konusunda bilinçlendirmek için edebiyata önemli görevler düşer (Öksüz Güneş, 2023, s. 318). Bu bağlamda insanmerkezcilikten arınma ve arındırma çabasında önemli bir işlevi olan Toprak Etiği tüm edebî metinlere olduğu gibi çocuk edebiyatı metinlerine de yansıtılmalıdır. Bu yapılırken doğa sadece bir fon olarak kullanılmamalı, çevreci bir bakış açısı sunulmasının yanı sıra insanın da toprak topluluğunun sadece bir üyesi olduğu vurgulanmalıdır.

Toprak Topluluğuna Yapılan Etik İhlalden Bilinçlenme Sürecine Geçiş: Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı

Esra İlter Demirbilek’in ilk baskısı 2020 yılında yapılan *Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı* adlı kitabı çevreci bilinçle yazılan eserlerden biridir. Demirbilek, eserde, Türkiye’nin farklı şehirlerinde yaşayan çocuklar üzerinden çevresel sorunlara değinir. Çocukların sorunları anlamlandırmaya çalışmaları ve ailelerinin tepkilerini gözlemlmeleri “bilinç” ve “bilinçsizlik” durumlarını ortaya koyar. Demirbilek bunu yaparken serinin tamamında yer alacak Başak, Nehir, Tan ve Rüzgâr karakterlerini yaratır. Çocukların isimlerinin anasır-ı erbaa olarak adlandırılan toprak, su, ateş ve havayı temsil edecek şekilde seçilmesi ise içerik düzlemini netleştirir. Çünkü bu “dört öge yenilenebilir enerjinin kaynaklarıdır, aynı zamanda. (...) Öte yandan mitolojilerden günümüze yansıyan ölümsüzlük arayışının bugün de sürdüğü[nü]” (Aksamaz, 2021, s. 18) imlemeleri bakımından önemlidir.

Hikâyede anasır-ı erbaadan toprağı temsil eden Başak, Manisalı çiftçi bir ailenin çocuğudur. Başak’ın ablasının adının Ekin olması da bu ailenin imge düzleminde toprağı işaret etmesinin devamı şeklinde yorumlanabilir. Başak ve Ekin okula giderken şubat ayında olmalarına rağmen badem ağaçlarının çiçek açtığını görünce bir önceki yılda olduğu gibi beklenmedik don olayının yaşanmasından korkarlar. Evden çıktıklarında sıcak ve boğucu olan hava, birkaç adım ilerledikten sonra yerini sert rüzgâra bırakır, ardından da şiddeti gittikçe artan yağmur yağar; ilk dersin sonunda fırtına kopar, “Gökyüzü korkunç sesler eşliğinde tıpkı gece gibi bir karanlığa gömül[ür]. Pencerelere çarpan portakal büyüklüğünde dolu taneleri okulun camlarını birer birer indirirken sınıflardan çığlıklar yükseli[r]” (İlter Demirbilek, 2023, s. 13). Başak ve ailesi eve giderken yolun; devrilen ağaçlar, yağmur sularıyla sürüklenen arabalar ve eşyalar yüzünden kapandığını görürler. Manisa’da yaşanan bu olay iklim bilimcilerin Downburst ya da Süper Hücre diye adlandırdıkları, felakete dönüşebilen, meteoroloji tarafından önceden tahmin edilemeyen hava akımıdır. *Süper hücre* “atmosfer koşullarında daha fazla büyüme olanağını bulan ve uzun süre etkili olan şiddetli orajlara” (Türkeş, 2015, s. 87) verilen addır. Söz konusu orajlar, “hızları 90 knot’ı geçen kuvvetli yükseltici akımları, çok iri dolu taneleri ve hasara neden olan yüzey rüzgârları ile geniş ve uzun süreli hortumları oluşturabilecek bir kuvvete sahiptir” (Türkeş, 2015, s. 87). Bu nedenle şiddetli yağmura ve iri taneli dolu yağışlarına sebep olabilir. *Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı* adlı eserde portakal büyüklüğünde yağın dolular ve yaşanan felaket anlatılır. Aniden gelişen hava

durumundan televizyon kanalları “Muğla’yı etkisi altına alan hortum ve sel felaketi” (İlter Demirbilek, 2023, s. 15) diye bahseder. Ailesi şiddetli yağışın ve maruz kaldıkları felaketin adını koymaya çalışırken Başak söz konusu felaketin Downburst ya da Süper Hücre diye adlandırıldığını söyler; bu hava akımını “Çok sıcak hava kütlesi ile çok soğuk hava kütlesi birbirine çarpınca patlama etkisi yaratıyor” (İlter Demirbilek, 2023, s. 16) şeklinde açıklar. Okulda erozyonla ilgili deney yaparak bitkileri neden ve nasıl korumak gerektiğini arkadaşlarına anlatacak olan Başak, artık koruyacak ağaç ve toprağımız kalmadı deyince babası insanı merkeze alan etik anlayışla teselli eder:

Bu bahçeler tarlalar bize hep dedelerimizden kaldı. Şimdiye dek gözümüz gibi baktık. Ama geçen seneki don felaketinden sonra şimdi de bu... Artık ne yapabiliriz ben de bilmiyorum. Ama canım kızım inan hiçbir şey bizden daha değerli değil’ diyerek onu bağrına bastı (İlter Demirbilek, 2023, s. 16-17).

Başak’ın babasının bu sözleri, doğa olayları karşısında edilgen kalmanın ifadesidir. Dedelerden kalan mirasa gelen zarar karşısında kaderci tutum sergileyen baba, yeryüzünü bütün olarak değerlendirmekten ziyade antroposantrizme uygun tavır takınır. Çünkü antroposantrizme göre doğada bulunan canlılar arasındaki en önemli grup insandır. Hayvanların ve bitkilerin kendi içsel değeri yoktur. Bu canlı gruplarının tek görevi insanların ihtiyaçlarına hizmet etmektir (Akyüz, 2021, s. 4-5). Baba da bu bakış açısıyla yaşanan iklim değişikliğinin toprağa yapılanların sonucu olduğunu ilk aşamada aklına getirmez. İklim değişikliği ve hava olaylarının terim anlamları hakkında bilgi sahibi olan Başak’ın/çocuğun/gelecek neslin aksine baba/şimdi “hiçbir şey[i] bizden daha değerli” (İlter Demirbilek, 2023, s. 17) görmez. Doğadaki varlığını devam ettirebilmek için, onunla ilişkisini yeniden denetlemek zorunda olduğunu henüz farkında değildir.

Kitapta anasır-ı erbaadan suyu temsil eden kişi Şanlıurfa’da yaşayan Nehir’dir. Sahip oldukları balık çiftliğinden elde ettikleri gelirle geçimlerini sağlayan bu aile, yaşadıkları şehre yağmur yağmamasından şikâyet eder. Nehir’in babası Ahmet Bey, annesi Bedia Hanım’a balık çiftliği ile ilgili sorunu çözemediklerini anlatır. Nehir’e de birkaç yıldır hem Şanlıurfa’ya hem de civarına yeterince yağmur yağmadığı için nehirlerin ve göllerin beslenemediğini söyler. Muğla’da yağın aşırı yağmurun haberini televizyondan izleyen Bedia Hanım “Buralara bir damla düşmüyor, başka yerlere de haddinden fazla yağıyor. Doğanın dengesini bozduk tabii. Tabiat Ana bize çok kızgın” (İlter Demirbilek, 2023, s. 23) diyerek Başak’ın babasının aksine, iklimde yaşanan değişikliklerin insan kaynaklı yönüne işaret eder. “Tabiat Ana” ifadesini kullanarak da mitolojik döneme göndermede bulunur, doğa ile insan arasındaki ilişkinin kadim zamanlarla olan bağına dikkat çeker. Ayrıca Başak’ın babasının, erkek olmasına paralel olarak doğa üzerindeki insan egemenliğini vurgulayan eril söylemin aksine Bedia Hanım’ın Tabiat Ana’yı yani kadını ön plana çıkarması dikkate değerdir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren feminist düşüncenin yaygınlık kazanmasıyla insan-çevre ilişkisinde de feminist bakış açısı gündeme gelir. Ekofeminizm adı verilen bu görüşe göre doğanın ve kadınların karşı karşıya kaldığı sorunun çözümü ortakdır. Bu sorun erkeklerin doğa ve kadınlar üzerinde kurduğu egemenliktir. Ekofeminizme göre ekolojik dengenin sağlanabilmesi için tüm canlı türleri arasında cinsiyet, renk, ideoloji, din gibi ayrımlar olmadan eşitliğin (Akyüz, 2021, s. 5-6) sağlanması gerekir. Bedia Hanım’ın sözleri doğaya eril bakış açısıyla yaklaşmanın meydana getirebileceği sonuçları özetler niteliktedir. Ekofeminist yaklaşımla iklim felaketlerinin sebebini

koruyan, besleyen, doğuran niteliklerini taşıyan kadın ve ana vasıflarıyla öne çıkan doğanın bozulan dengesine bağlar.

Ateşin hikâyedeki temsilcisi konumundaki Tan, Erzurum'daki bakırcılar çarşısının en tanınmış esnaflarından birinin oğludur. Tan'ın babası “Türkler ateşin koruyucu gücüne hep inanmışlardır. Sadece yemek pişirmek için değil de demircilik ve madencilikte de ateşi kullandıkları için ona çok saygı duymuşlardır” (İlter Demirbilek, 2023, s. 29) sözleriyle Türklerde ateşin koruyucu gücüne olan inancı vurgular. Çünkü “demircilik ve demirciler, kutsal ateşle de ilgili idiler ve bundan dolayı da ayrı bir önem kazanı[rlar]” (Ögel, 2010, s. 68). Tan'ın sözleri ateşle meşgul olan kişilerin mitolojik çağlardan beri toplumdaki saygın kimliklerinin dışı vurumu niteliğindedir.

Eserde havanın temsilcisi olan Rüzgâr'dır. Onun babası, rüzgârla elektrik üreten türbinler inşa eden bir mühendistir. Rüzgâr'ın babası haberlerden Muğla'da yaşanan felaketi öğrendiğinde, siklonların kuzeye doğru ilerlemeleri hâlinde inşaata ara vermek zorunda kalacaklarını söyler. Siklonun ne olduğunu soran oğluna babası “hızla dönen rüzgârların oluşturduğu kuvvetli fırtınalar” (İlter Demirbilek, 2023, s. 35) der. Eserde yaşanan olayın fırtına ile sınırlandırılmayıp ‘Süper Hücre’ yani bilimsel adıyla tanımlanması; atmosferde alçak basınç alanındaki rüzgârın etkisiyle oluşan şiddetli fırtına olan siklonların yine terim anlamıyla kullanılması iklimdeki değişikliklerin yüzeysel değil kapsamlı, derin ve önemli ölçüde ele alındığına işaret eder. Rüzgâr ile babası arasındaki konuşmanın temiz enerji kavramına evrilmesi ise sorunların çözümüne de odaklanmak gerekliliğine vurgu yapar:

Rüzgâr ve güneş enerjisi santralleri fosil yakıt yakan elektrik santrallerinden çok daha temiz enerji kaynaklarıdır. (...) Fosil yakıtlar, milyonlarca yıl önce yaşamış ve toprakla örtülmüş bitki ve hayvanların fosilleşmesiyle oluşmuş petrol, kömür, doğal gaz gibi yakıtlardır. (...) elektrik enerjisi üretirken çevreye en az zarar veren enerji kaynaklarına da temiz enerji kaynakları diyoruz; mesela güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi... Bugüne kadar elektriği genelde kömür ve doğal gaz yakılan termik santrallerden elde ediyorduk. Termik santraller ister istemez hem çevreyi çok kirletiyor hem de atmosferin ısınmasına ve iklim krizine yol açıyorlar (İlter Demirbilek, 2023, s. 36-37).

Rüzgâr fosil yakıtlar, temiz enerji, yenilenebilir enerji gibi konuların yanı sıra babası tarafından iklim krizi hakkında da bilgilendirilir:

Mevsimler alıştığımız biçimde yaşanmıyor. Kışın ortasında yaz gibi sıcak oluyor. Yazın ortasında da kış gibi soğuk mesela. Dünyanın bir tarafında hiç yağmur yağmazken diğer tarafında kasırgalar seller yaşanıyor. Kuraklık yüzünden tarlalar kuruyor, kıtlık tehlikesi oluşuyor, orman yangınları artıyor. Toprak, bitki örtüsü, hayvanlar ve insanlar bundan çok zarar görüyor. İklimin bu ani ve dengesiz değişimine iklim krizi diyoruz. İşte bu yüzden iklim krizini önlemek için fosil yakıt tüketimimizi azaltmak gerekiyor (İlter Demirbilek, 2023, s. 38).

Rüzgâr'ın babası tarafından yapılan bu açıklama Manisa'daki süper hücre fırtınasını, yağışını ve Şanlıurfa'da yaşanan kuraklığın sebeplerini de netleştirir. Bu bilimsel açıklamanın iklim değişikliğini tersine çevirmek için çalışan kişi tarafından yapılması/bilginin eyleme geçmiş halinden gelmesi, iklim değişikliği hususunda bilinçli olma çağrısı şeklinde yorumlanabilir. Rüzgâr ile babası arasındaki konuşma

eser aracılığı ile iklim değişikliğinin sebebini ve çözüm önerilerini çocuklara aktarma fırsatı bakımından önemlidir.

Çocukların dördü de süper hücre, siklon, temiz enerji, fosil yakıt, iklim değişikliği, iklim krizi gibi kavramlara aşına, duyarlı kimliklerdir. İklim değişikliğinin yarattığı felaketler için üzülen çocuklar o gece uyuduklarında, dört küçük kuş pencerelerinden içeri girer ve kanatlarından yeşil tozlar dökerler. Yere düşen tozlar sarmaşığa dönüşerek çocukların bedenlerini sarmalar. O sırada meydana gelen parlak ışıktan rahatsız olan çocuklar uyanırlar. Işık söndüğünde her biri ayrı şehirlerde bulunan çocuklar karanlık mekânda bir araya gelirler. Karanlıkta parlayan ışık küresinin içinden çıkan genç kadın onlara adının Umay olduğunu söyler. Sonra da yeryüzündeki yaşamın, çocukların, hayvanların koruyucusu olduğunu ve kendisine “Tabiat Ana” denildiğini ekler. Çocukların oraya getirilme sebebini “Çevreye gösterdiğiniz ilgi, yaşadığınız dünyaya karşı duyduğunuz merak ve yüreğinizde taşıdığınız doğa sevgisi sebebiyle buradasınız” (İlter Demirbilek, 2023, s. 47) şeklinde açıklar. İçinde bulundukları yerin yeryüzünün tam ortasında bulunan kayın ağacının¹ kovuğu olduğunu söyler. Anlatının bu kısmında mevcut düzeni değiştirmek için sorunların farkında olmak, tespit etmek, çözüm yolları geliştirmek için istekli olmanın tüm mucizeleri gerçekleştirebileceği söz konusudur. Anasır-ı erbaanın hikâyede bulunmasına ek olarak hem Umay Ana’nın hem de kayın ağacının metne dâhil edilmesi, hikâyeyi mitoloji ile bütünleşen çevreye yöneltir. Çünkü Umay Ana Türk mitolojisinde “gökler ve yer arasındaki ilişkiyi gerçekleştiren, tüm canlılara kut (bereket, güç) veren, ölümden sonraki ruhları göklere taşıyarak, doğadaki ebedi yaşamı ve sonsuz dönüşümü sağlayan yeryüzünde yaşayan tüm canlıların koruyucusu olarak” (Uludağ, 2017, s. 18) nitelendirilir. Modern dönemde Toprak Ana diye de bilinen Umay, çocuklara içinde bulundukları durum hakkında bilgi verir. Yeryüzünü korurken zamanla yorulup uyuduğunu, uyandığında yeryüzünü bıraktığı gibi bulamadığını yüzlerce bitkinin, hayvanın soyunun tükendiğini; insanlığın medeniyetler kurup şehirler yükselttiğini ama bu sırada varlığının kaynağı olan doğadan uzaklaştığını, tabiatı kendi/insan hâkimiyetine aldığını anlatır:

Fabrika dediğiniz binalardan çıkan kara dumanlar gök kubbeyi kaplamış. Buzullar erimiş, ırmaklar, denizler kirlenmiş. Ormanlar çöle dönmüş. Tohum toprağa, toprak suya küsmüş. Ah! En üzüldüğüm de diğer canlar! O özgür hayvanlar esarete düşmüş. Deyin bana çocuklar, doğanın bir parçası olan insan ne ara doğanın efendisi olmuş (İlter Demirbilek, 2023, s. 49).

Umay’ın, toprak etiğine göre insanın efendi ya da fatih olmadığı, toprağın sade bir üyesi olduğunu vurgulayan bu sözleri doğaya insan merkezli yaklaşımın sonuçlarını özetler. İnsanın doğaya yabancılaşmasını fabrikalarla yani sanayileşmeyle, aklın yüceltmeye başladığı dönemle bütünleştirir. Bu süreçte etik kavramındaki değişimleri

¹ Şamanist mitolojiye göre kayın ağacı Tanrı Ülgen ve Tanrı Umay ile gökten in[er] (Çoruhlu, 2001, s. 116). Burada da hayat ağacı aynı zamanda dünyanın merkezini simgeleyerek yer altı, yeryüzü ve gökyüzünü dikey olarak birleştiren dünya ile yer arasında kutsal değnek olarak da tanımlanır. Şamanın da bu yolu trans hâlinde iken kullandığını kaydeder. Bu nedenle hayat ağacı sadece gökteki değil, yer altı ruhlarına da yoldur (Ergun, 2012, s. 146, 149, 197, 200). Hayat ağacı, insan, arslan, yılan ve birçok tılsımlı hayvan tarafından korun[ur]. Ağacın çevresinde bulunan rozetler, şamanın gökyüzüne yolculuğu sırasındaki gezegenleri sembolize e[de]r. Ayrıca bir ağacın hayat ağacı olabilmesi için mutlaka etrafında hayvan örgülerinin olması gerekmektedir (Uludağ, 2017, s. 36).

de metnin arka planına yerleştirilirken Kant'ın ve Bacon'un etik anlayışlarındaki fark gözlemlenebilir. Çünkü “aklın yüceltilmesi, bir tarafta akıl ve ahlak konusundaki görüşleri ile Kant’ı; diğer tarafta akıl aracılığı ile doğaya hâkim olunabileceğini savunan Bacon’u” (Kılıç, 2008, s. 18) öne çıkarır. Kant, yeryüzünü paylaşan herkes için ortak bir ahlaki ve etiği önerir. Diğer canlılara kötü muamelede bulunan kişilerin insanlara da potansiyel olarak kötü davranacağını ileri sürer. Cansız nesnelerin insana yararı oranında değerli ve korunması gerektiğini belirtir. Umay da havaya, suya, toprağa, hayvanlara ve diğer canlılara verilen zararın sorumlusunu doğada efendilik iddiasında bulunan insanda arar. Bu açıdan Kant'ın etik anlayışına yaklaşan söylemin varlığından bahsedilebilir. Bacon'ın bakış açısından ise bilimsel gelişmelerle aklını kullanan insan doğaya hükmedip ona egemen olabilir. Bu yaklaşım insanın yeryüzünün/toprağın/doğanın haklarını ihlal etmeye kapı aralar. “Bacon için doğa artık ‘doğa ana’ değil, saldırgan bir eril zihnin istila ettiği dışı bir doğadır” (Shiva, 2021, s. 59). Birlikte yaşamanın kurallarına aykırı olan tutum, insan merkezli yaklaşımların güçlenmesine yol açar. Umay'ın şikâyeti söz konusu bu bakış açısnadır. Umay; Başak, Tan, Rüzgâr ve Nehir'e özel bir kayın ağacının kovuğunda olduklarını anlatmaya başlar:

Ne bu kayın ağacı sizin bildiğiniz kayın ağacı ne de bu kovuk sizin bildiğiniz kovuk. Bu ağaç öyle bir ağaç ki yüreğinizde taşıdığınız doğa sevgisi ne kadar büyükse bu kovuk da o kadar büyüktür. Yüreğinde doğa sevgisi olmayan kimselere bu ağaç bir dal parçasından başka bir şey değildir; hatta bazılarına görünmez bile (İlter Demirbilek, 2023, s. 48)

Oradan ayrılan çocuklar ertesi gün doğa için neler yapabileceklerini araştırırlar. Gece olunca kayın ağacının gövdesinde buluşurlar ve Umay onları doğayı önemseyen canlıların kendi sorunlarını dile getirdiği toplantı salonuna götürür. Kutup sakinlerinin sözcüsü olan penguen yan yana iki harita göstererek Alaska'nın on yıl önceki hâlini paylaşır. Buzulların erimesi sonucu binlerce yavru imparator penguenlerin buz kırılması sonucu denize dökülüp yaşamlarını kaybettiğini, kutup ayılarının buz kütlelerinde mahsur kaldığını anlatır. Buzulların erimesi sonucu açılan deniz yolu sebebiyle gemilerin kullandığı rotaların orada yaşayan canlıların yuvalarına zarar verdiğini aktarır. Bir kutup ayısı “İnsanlar! Her yerde insanlar! Her yere girmek zorunda değiller!” (İlter Demirbilek, 2023, s. 59) diyerek tepkisini dile getirir. Kuşlar, mevsim değişiklikleri yüzünden erken göç ettiklerini, başka kuşlar ile aynı yerde yaşamak zorunda kaldıklarını; timsahlar deniz sularının yükselmesiyle tatlı sulara tuzlu suların karıştığını; balinalar buzulların erimesine bağlı olarak okyanuslardaki su akıntısının yönü değiştiği için göç yollarını bulamadıklarını, sular ısındığı için beslendikleri küçük canlıların öldüğünü, denizlerde tonlarca çöpün arasında yaşamaya çalıştıklarını anlatır. Leylek ise hava kirliliği konusunu gündeme getirir. Özel mekân niteliğindeki kayın ağacının içinde yaşayanlar çocukları büyümlü bir dünyaya götürür. Umay'ın zihnindekiler –kuruyan tarlalar, kıtlık, aç kalan insanlar, iklim krizi sebebiyle oluşan kasırgalar, seller sonucu yıkılan evler, orman yangınları, kimyasal atıklarla zehirlenen nehirler, atmosfer ve bunlardan zehirlenenler- ekrana yansıyınca derin bir sessizlik olur.

Kutup ayısı bütün felaketlerin temelinde insanın olduğunu söyler: “Hepsi insanların suçu (...) şimdi neden sanki sırf mağdur olan onlarmış gibi gösteriyorsun? Onlara hiç acıımıyorum. Çünkü kendi yaptıklarının cezasını çekiyorlar. Her şeyi mahveden onlar,

bizi de beraberinde yok ediyorlar. Çünkü hepsi açgözlü, bencil ve kötü!” (İlter Demirbilek, 2023, s. 63). Kutup ayısının cümleleri kendini ekolojik düzenin iktidarı konumunda tasavvur eden insanın ekolojik yıkımı hızlandıran eylemlerine yöneliktir. Çünkü toprağın doğurgan, üretken ana olduğu anlayışından uzaklaşarak üzerinde iktidar kurulan bir alana dönüştürülmesi yer altı, yeryüzü ve yer üstünde kurulan zinciri kırar. İnsanın havayı, suyu ve toprağı kirletmesi, sanayi atıkları, şehirleşmenin etkisiyle doğal alanları tahrip etmesi, ormanları yok etmesi gibi doğaya olumsuz yaklaşımı ekosistemin dengesini bozar. Dolayısıyla küresel ısınma, buzulların erimesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, çevre ve sağlık sorunlarının yaygınlaşması dünyadaki yaşamı tehdit eden boyutlara ulaşır (Öksüz Güneş, 2023, s. 318). Ayının sözlerine kurt ve tilkinin de hak vermesinin ardından Umay “yeryüzü hepimizin yuvası ve hepimiz bundan zarar görüyoruz. Sadece siz hayvanlar ve bitkiler değil! O yüzden insanların da söz hakkı var!” (İlter Demirbilek, 2023, s. 64) diyerek insanı da toprak topluluğuna dâhil eder, onun yeryüzündeki dengenin bozulmasının yegâne müsebbibi olmadığını gündeme getirir. Tüm sorunların birbiriyle bağlantılı olduğunu en büyük sorunun iklim krizi ve küresel ısınma olduğunu belirtir; yeryüzündeki yaşamın devamlılığı için mücadeleyi önerir. Dört çocuğa “Yeryüzü Takımı” adını veren Umay, küresel ısınmanın sebeplerini ve nasıl önleyebileceklerini araştırmalarını ister.

Çocuklar küresel ısınma ve iklim krizi hakkında edindikleri bilgileri birbiriyle paylaşırlar. Rüzgâr, küresel ısınmanın sebeplerini ve tarihçesini anlatır. Buhar gücüyle çalışan makinelerin icadıyla başlayan süreçte karbondioksit salınımının arttığını, dünya yüzeyinin 1970’lerin sonunda 100 yıl öncesine göre 0,9 derece artmış olduğunu, deniz suyu seviyelerinin yükseldiğini, ısınmaya sebep olan karbondioksitin fabrikalardan, endüstriyel çiftliklerden, binilen otomobillerden ve kullanılan aletlerden çıktığını belirtir. Tan, atmosferde biriken gazların yok olmadığını, dünyanın etrafında manto gibi tabaka oluşturduğunu, bu mantonun güneş ışınlarının uzaya tekrar yansımaları engellediğini ve böylece ısının dünya atmosferine hapsolup dünyayı ısıttığını, bu olaya sera etkisi denildiğini anlatır. Sera etkisinin dünyayı nasıl etkilediğini ise “kutuplardaki buzullar eriyor, okyanuslarda su seviyeleri yükseliyor. Okyanusların sıcaklıkları ve su akıntılarının yönü değişince hava akımları da değişiyor, bu yüzden de iklimler değişiyor” (İlter Demirbilek, 2023, s. 82) sözleriyle aktarır. Başak, küresel ısınmanın bitki örtüsü üzerindeki etkilerinden bahseder. Orman yangınları ve ağaçların bilinçsizce kesilmesi yüzünden yeşil alanların azaldığını, toprakta biriken bazı maddelerin havaların ısınmasıyla zehirli hâle geldiğini, o toprakta yetişen bitkileri tüketenlerin zehirlendiğini aktarır. Nehir ve Rüzgâr da ısınmanın okyanus akıntılarına etkilerinden bahsederler. Rüzgâr, buzullar eridikçe kutup bölgeleri etrafındaki hava akımlarının değişmesine bağlı olarak sıcak ve soğukun belli bölgelerde yoğunlaştığını, bir tarafta yağış olurken diğer tarafta kuraklık yaşandığını anlatınca Nehir bunun adının “Omega blokajı” olduğunu söyler. Böylece küresel ısınma hakkındaki bilimsel veriler çocukların anlayacağı şekilde aktarılır.

Küresel ısınmanın sebeplerini ve sonuçlarını araştıran çocuklar onu nasıl durduracakları konusunda da bilgi sahibidirler. Çocuklar, elektrik, benzin ve petrol tüketimine dikkat edilmesi gerektiğini söylediklerinde Umay onlara karbon izinden, enerjiyi verimli kullanmaktan bahseder. İnsanın toprak etiğine uygun davranmamasının sonucunda meydana gelen iklim kriziyle ilgili meselelere dikkat çeken Umay, bu krizi yönetmek için öncelikle bilinçlenme ve tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi

gerektiğine dikkat çeker. Çocuklar da küresel ısınmayı anlatan kampanyalar düzenlemeyi, yaşadıkları şehirlerdeki fabrikaları araştırmayı, küresel ısınmaya dikkat çekmek için imza kampanyaları başlatmayı planlarlar. Tüketim alışkanlıklarını değiştirmek (alışverişe bez torbayla gitmek, plastik kullanımından uzak durmak, yenisini almadan önce onarmaya çalışmak, yiyecek artıklarını kompost olarak değerlendirmek, geri dönüşümü aktif kullanmak); arabadan ziyade bisiklete binmeyi teşvik etmek, enerji ve suyu verimli (kullanılmayan aydınlatmaları kapatmak, buzdolabının kapısını açık tutmamak, kullanılmayan elektrikli cihazları prizden çekmek, duş almayı kısa tutmak, gereksiz su kullanımını engellemek vb.) kullanma konularında afişler hazırlarlar.

Küresel ısınmayla mücadeleye destek olmaları için büyük şirketlerle görüşme planlayan Tan, yaşadığı şehirde İşgüzar Çimento adında bir fabrika olduğunu, sahibi Cezmi Bey'in çok iyi bir insan olduğunu ve ondan randevu almayı planladığını anlatınca Başak o fabrikanın şehri çimento tozuna boğduğu haberini okuduğunu söyler. Tan ise babasının çalıştığı şirketin İşgüzar Elektrik ile sürekli sorun yaşadığını belirtir. Babasının çalıştığı şirketin rüzgâr enerjisi ile bir santral kurmayı planladığını ancak İşgüzar Elektrik'in kendisine ait olan termik santrali kapatmadığını ve fabrika bacalarının filtrelerini değiştirmedikçe anlatır. Bu anlatılanlardan sonra Umay bu şirket hakkında araştırma yapmalarını talep eder. Çocuklar her şeyi gösteren Görü Havuzu'ndan Cezmi Bey ile ilgili bilgi almak isterler ancak havuzda bu konuyla ilgili boşluktan başka bir şey yoktur. Temiz enerji kaynağını engelleyenlerle, havayı kirleten unsurları ortadan kaldırma konusunda gerekli önlemleri almayanlarla mücadele etme gerekliliğinin vurgulandığı bu kısımda, paranın ve rahat yaşamın etkisiyle duyarsızlaşma eğilimlerine dikkat çekilir. Cezmi Bey ile görüşmek isteyen çocuklar onun iş takibini Fikri Bey ve Umur Hanım'a devrettiğini öğrenirler. Çocuklar genel müdür yardımcısı Umur Samaz'a “çevreyi ve kendinizden başka hiçbir şeyi umursamıyor olabiliyorsunuz ama geleceğimizi çalyorsunuz. Filtreleri çalışmayan fabrikalarınız zehirli gazı atmosfere salıyor” (İlter Demirbilek, 2023, s. 134-135) deyince Fikri Bey odaya gelir. Cezmi Bey'in işleri Bay Başköti'nün/Erlik yönetimine devrettiğini açıklar. Çocuklar ikna olmayınca da Fikri Sinsi kambur sırtından sivri dikenler uzanan, vücudu kalın siyah tüylerle kaplı, demir tırnakları olan, korkunç sesler çıkaran bir yaratığa dönüşür. Umay, onun gerçek kimliğinin Demirkıynak olduğunu anlar. Memoratlarda yer aldığı şekliyle Demirkıynak “Bigadiç dağlarında yaşayan, her kılığa girebilen, korkunç sesler çıkararak insanların delirmelerine sebep olan, çok pis kokulu bir yaratıktır” (Çobanoğlu'ndan aktaran Duvarcı, 2005, s. 130). Hem pis kokusu hem de her kılığa girebilme özelliğiyle çevreye zarar veren kişi olarak metne dâhil edilen Demirkıynak/Fikri Sinsi paranın cezbedici yönü ile Cezmi Bey'i etkisi altına alır. Önceleri çevreye duyarlı uygulamalarla holdinglerini yöneten Cezmi Bey, Fikri Sinsi'nin etkisinde kalmaya başladıktan sonra daha fazla kazanmanın verdiği zevkin etkisiyle etrafında olanlara karşı duyarsızlaşır. Metinde önceleri çevreye karşı duyarlı Cezmi Bey'in işleri umursamaması ve sinsi fikirlere teslim etmesi kolay yoldan para kazanmanın sembolik düzlemdeki ifadesidir. Rahata çabuk alışmak insanoğlunun doğasında vardır. Hikâyede sinsi fikirle sembolize edilen Demirkıynak mitolojik karakter olması bakımından çok eski zamanlardan beri farklı görünümlemlerle varlığını devam ettirir. Dolayısıyla çocuklar, duyarsızlaşmanın kökeninin kadim zamanlara dayanması nedeniyle onlarla nasıl mücadele edecekleri hususunda tedirgindirler.

Çünkü çevrenin kirlenmesi, tabiatın ve doğa anadan kopuş sadece şimdiki zamanın sorunları değildir. Bu nedenle hikâyede doğa ile bağın kopuşu mitolojik karakterler aracılığı ile de simgesel bağlamda aktarılır. Sorunların kökten çözümü için ise kökene inmeye çalışılır. Çocuklar o kadar derin sorunlarla baş etmekte zorlanacaklarını düşündüklerinde Umay, yardımlarına yetişir ve onları Yer, Gök, Su ve Ateş iyeleri ile tanıştırap bu iyelerin güçlerini çocuklarla paylaşmalarını sağlar. Böylece bugün/an ile geçmiş/kadim zamanlar iş birliğine girerler.

Çocuklar Cezmi Bey'i bulduklarında onun İşgüzar Holding'e karşı tüm ülkede protestolar yapıldığı hâlde tuhaf biçimde gülümseyerek olanları izlediğini görürler. Bay Başköti de oradadır ve çocuklara iklim değişikliği hakkındaki girişimlerinin gereksizliğini anlatır. Bay Başköti'nün sözleri insanların ve Cezmi Bey'in iklim değişikliğine karşı duyarsızlaşmasının arkasında yatan sebepleri açıklar: "İnsanlar neden sizi dinlesin? Onlar hallerinden son derece memnundur. Lüks evlerde oturuyor, güzel arabalara biniyor, alışveriş merkezlerinde eğleniyor, çeşit çeşit kıyafetler giyiyor, birbirinden lezzetli yiyecekleri tadıyor ve bir tuşa basarak teknolojinin pek çok nimetlerine erişiyorlar (İlter Demirbilek, 2023, s. 174). Cezmi Bey'in yanındaki kötü kokulu çiçeği çocuklara uzatan Bay Başköti çiçeğin başta rahatsız edici olduğunu ancak alıştıktan sonra güzelleştiğini söyler. Doğaya zarar vererek kazanılan paranın, refah içinde yaşamın başta duyarlı insanları rahatsız etse de zamanla alışılmasını çiçeğin kötü kokusuna alışmakla örnekler. İnsanlardaki tüketim talebine paralel olarak fazla kazanmak hırsıyla daha fazla üretime geçen Cezmi Bey, imzaladığı sözleşmelerin içeriğine bile bakmaz. Bu açıdan "doğanın ticarileştirilip toprağın yalnızca ekonomik bir değer olarak görülmeye başlanması, ekolojik denge için bitişin başlangıcıdır. Doğayı tahrip edenler yerine doğayı koruyanların yitimi, yok olan çevre etiğinin bir göstergesidir" (Üstün, 2019, s. 267). Cezmi Bey, doğaya zarar veren uygulamalara dikkat etmeden hayallerindeki yaşama erişmeye çalışır. Gerek bireysel gerek toplumsal kalkınma girişimleriyle başlayan süreçte zenginleşme, müreffeh bir hayata sahip olma, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelerden yararlanma gibi konfor alanları yeryüzünün oluşumundan itibaren kurduğu yaşam dengesini bozmaya başlar; insanın büyük evi diye adlandırılan dünya/yeryüzü doğal felaketlerle insanı evsiz bırakmakla tehdit eder:

Peter Berger kalkınmayı "yaygınlaşan evsizlik durumu" olarak tarif etmiştir. Evsizliğin yaratılması hem "ev" in ekolojik olarak yıkımı hem de insanların evlerinden kültürel ve ruhani anlamda sürülmesi aracılığıyla gerçekleşir. Ekoloji kelimesi "oikos", yani "hane" kelimesinden türemiştir ve ekolojik yıkım, özünde ruhani ve ekolojik hanenin yani bhumun yıkımıdır (Shiva ve Mies, 2019, s. 186).

Toprağın ev ile bağlantısının bilincindeki çocuklar, Bay Başköti'nün aynı şaşaalı dünyayı kendilerine teklif ettiğinde kabul etmezler. Umay, çocukların yanına gelir ve Bay Başköti'ye "Yetişkinleri kandırabilirsin ama çocukları asla kandıramazsın. Onlar iyinin de doğrunun da ne olduğunu çok iyi biliyorlar" (İlter Demirbilek, 2023, s. 179) diyerek henüz para ve şaşaa hakkındaki tecrübeleri sınırlı olan çocukların doğayla bağlarının kopmadığına, dolayısıyla doğruya daha yakın olduklarına dikkat çeker. *Yeryüzü Takımı Doğanın Uyanışı* başlıklı eserde doğanın korunması için özellikle tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesine dikkat çekilir. "Çocukların koruyucu ekip olarak görevlendirilmesi[yle] aktif bir ekobilinç" (Eliuz ve Küçükosman, 2023, s. 191) yaratılan eserde çevresel felaketlerin sebepleri ve sonuçları bilimsel verilerle

çocukların anlayacağı şekilde aktarılır. Mitolojik verilerden de yararlanılarak insan-doğa uyumu, geçmiş-gelecek birlikteliğinin gerekliliği vurgulanır.

İnsan-Doğa İşbirliğiyle Ekolojik Krizi Çözme Çabası: Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır

İlk baskısı 2022 yılında yapılan *Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır* başlıklı kitap *Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı*'nın devamı niteliğindedir ve eserde yan metin olarak “Başlangıç” kısmı bulunur. Bu bölümün Altay Türklerinin yaratılış mitolojisinden yararlanılarak yazıldığı belirtilir. Anlatıda Bay Ülgen ve Erlik Han'ın denizin üzerinde uçarlarken Bay Ülgen'in canının sıkıldığını gören Ak Ana derin sulardan yükselip kendine bir yurt kur ve orayı donat der. Erlik Han, kendisi Ülgen kadar güçlü görülmediği için bu durumdan rahatsız olur. Erlik hâlâ denizde iken Ülgen havada uçar, Erlik'ten denizden biraz toprak getirmesini ister. Erlik, Ülgen'e bir avuç toprak verir ama bir kısmını kendi ağzında gizler. Bay Ülgen toprağı serptiğinde suların içinden karalar, ovalar, yeşillikler ve ağaçlar yükselir; Ak Ana suyunu toprağı serpiştirdiğinde nehirler ve göller meydana gelir. Ülgen oluşan bu mekâna yeryüzü adını verir. Yeryüzünü kıskanan Erlik'in ağzına attığı toprak da ağzında büyür ve Erlik onu kustuğunda yol vermez dağlar, bataklıklar, çöller meydana gelir. Bu duruma kızan Ülgen, Erlik'i kimseye zarar vermemesi için yerin dibine göndererek cezalandırır. Ülgen bozulan yurdu düzeltmek için çok çalışıp yorulur. Ülgen'in eşi Umay da ona dinlenmesi gerektiğini, yeryüzü ile kendisinin ilgileneceğini belirtir. Su İyesi, Ateş İyesi, Gök İyesi ve Yer İyesi Umay'a yardım etmeye gönüllü olurlar. Umay yeryüzünün ortasına bir kayın ağacı diker; ama balıklara, sulara, gökyüzüne, ağaçlara bakarken kayının kovuğunda uykuya dalar. Kitabın başında yan metin olarak yer alan bu anlatı Başak, Tan, Rüzgâr ve Nehir'in Umay ile yaşayacakları yeni olaylar hakkında okuyucunun bilincini mitolojik verilere hazırlama niteliğindedir. Çünkü mitolojik göndermelerde kötülük ve yeryüzündeki düzenin, güzelliğin bozulmasından sorumlu görülen Erlik, yeni dünya düzeninde şekil değiştiren, plastik üretimini ve kullanımını teşvik eden, nükleer santrallerin zararlı maddelerini doğaya salan, organik ve inorganik varlıkların yaşamlarını tehdit eden varlığıyla anlatıya dâhil edilir.

Öykü zamanında Nehir, uzun zamandır arkadaşlarından haber alamayınca babasının balık çiftliğine gider. Orada, balıkların zehirlenmesine çare bulmak amacıyla su mühendisleri ile yapılan toplantıya katılır. Havuzun suyunda formülü çözilemeyen bir madde tespit edildiğini ve bu kimyasal maddenin havuzdaki canlıların ölümüne sebep olduğunu öğrenir. Balık çiftliğindeki araziye gezerken garip, siyah bir çalı fark eder. Dibindeki topraktan bir numune alır. Havuzları kirleten maddenin yer altı sularına, oradan da toprağı ve havuzlara karışıp karışmadığını anlamak için bu numuneyi kullanmak ister. “Ekosistemler, dinamik sistemlerdir. Birçok farklı etki altında çıktılar üretirler. Bu çıktılar sonra dönüp tekrar sisteme girdi olarak etki ederler” (Eden, 2015, s. 35). Nehir'in sudaki balıkların ölümleriyle sonuçlanan kirlilik ile topraktaki kirlilik arasında kurduğu bağ, sistemin dinamik yapısının farkında olmasından kaynaklanır. Umay'ın ona ve Yeryüzü Takımı'na hediye ettiği sarmaşıkları kullanarak kayın ağacının kovuğundaki Temir Kavak'a gider. Temir Kavak'ta su moleküllerine karışarak yağmur formunda toprağı sızmak ister; ancak toprakla değil de denizle, nehirle buluşunca ağılamaya başlar. Hikâyede suyun döngüsünün simgesi olan bu yolculuğun başarısızlığını Nehir, “şimdi anlıyorum neden kuraklık oluyor. Yağmur

suları toprakla buluşmıyor ki her yer beton!” (İlter Demirbilek, 2022, s. 23) diyerek açıklar. Nehir’in su formunda yer altı sularına karışma girişiminin başarısızlığı, betonlaşmanın normal su döngüsünü bozmasından kaynaklanır. Gürültülü bir şekilde ağlamasına rağmen kayın ağacında kalan Umay’ın oraya gelmemesi Nehir’in dikkatini çeker. Onu bulmak için ağacının kök tünellerine iner. Kök tünellerde biriken nem nedeniyle nefes almakta zorlanan Nehir, Su İyesi’nin kendine verdiği güçle nemi topladığında Umay’ı bitkin hâlde bulur, Temir Kavak’ın yanına götürür. Yeryüzü Takımı’nın diğer üyelerini de çağırarak acil bir toplantı düzenler. Her şeyin sebebini ve tüm maddelerin analizini yapabilen Görü Havuzu’na yaklaştıklarında ise kötü koku genizlerini yakar. Nehir, balık çiftliklerindeki havuzları zehirleyen madde ile Görü Havuzu’nu kirleten, bitkileri zehirleyen maddenin aynı olduğunu düşünür. Ekosistemdeki tüm unsurların birbirine bağlı oluşu Kaliforniya’daki olaylarla netleşir. O sıralarda Rüzgâr, kuzeni Nilüfer’den yaşadığı tuhaf olayı anlatan bir e-posta alır. Rüzgâr’ın Kaliforniya’da yaşayan kuzeni Nilüfer’in babası Tolga Bey, deniz bilimcidir. Pasifik kıyısında yaptığı gezinti sırasında Nilüfer’in ayakkabısına, hareket ettiğini düşündüğü siyah, garip bir madde yapışır. Onu annesinin de yardımıyla Scripps Deniz Bilimleri Enstitüsünde analiz ettirir. Plastığe benzeyen ama atomları bölünüp çoğalabilen, şekil değiştirebilen, etrafındaki olaylara göre tepki verebilen bu maddeyi araştırmak için oşinografi gemileriyle kapsamlı bir araştırma başlatılır. Rüzgâr, Nilüfer’in yaşadıklarını detaylı şekilde anlatan mailini alınca Tan, Nehir ve Başak’ı arar. Gece yarısı kovuğa gittiklerinde Temir Kavak’ın dallarının yere kadar eğildiğini, iç çeperinin kuruyup griye döndüğünü, sarmaşık kabinlerinin bağının koptuğunu, Görü Havuzu’nun katran rengini aldığını görürler. Kendilerine yaklaşıp seslenen yaşlı kadına dikkatle baktıklarında onun Umay olduğunu anlarlar. Umay, siyah maddenin Atık Adamlar’ı oluşturan madde olduğundan ve onların yeryüzüne yayılıp suları kirlettiklerinden bahseder. Atıkların, bilinen plastikten farklı olduğunu, bölünüp çoğalabildiklerini söyler ve Bay Başkötü’nün bu işle ilgili olduğunu ekleyip Atık Adamlar’ın kaynağının bulunup yok edilmesini ister. Çünkü çevreyi kirleten etmenler basit ve küçük görülse bile onlar zincirleme şekilde geri besleme reaksiyonları geliştirirler. Söz konusu reaksiyonlar pozitif ve negatif geri besleme mekanizmaları olmak üzere ikiye ayrılır. Pozitif geri besleme süreci hızlandıran, negatif geri besleme süreci yavaşlatan etkilere (Eden, 2015, s. 34). Umay’ın Atık Adamlar’ın kaynağından yok edilmesi talebi aslında ekosistemi, toprak topluluğunun düzenini bozan unsur olarak negatif geri besleme mekanizmalarını harekete geçirmektedir. Çünkü atıklar toprağı, havayı, suyu pozitif geri besleme ile hızla kirletirler. Söz konusu hız karşısında yetersiz sayıda olduklarını düşünen çocuklara/Yeryüzü Takımı’na Umay, yalnız olmadıklarını, dünyada çevreye duyarlı başka çocuklar bulunduğunu ve iyelerin gücünün yardım edeceğini hatırlatır. Böylece çevre sorunlarıyla bireysel mücadelenin önemi kadar toplumsal hareketin gerekliliğine dikkat çekilirken negatif geri beslemenin hızlanacağı vurgusu yapılır.

Atık Adamlar’ın kaynağı araştırılırken çevreyi kirletenler arasında değerlendirilen ve insanın güzelleşmek için kullandığı maddelerin yeryüzüne verdiği zarara dikkat çekilir. Çocuklar çözüm yolları ararken “Sırf süs için, kimyasal ve mikroplastik içeren ürünler yapıp bunları da plastik ambalajlara koyuyoruz. Bu plastikler de doğaya zarar veriyor” (İlter Demirbilek, 2022, s. 63) derler. Doğadaki bitkilerin temizlik, sağlık gibi birçok alanda kullanılabileceği; kimyasal içeren sabunlara ve çevreyi kirleten deterjanlara aslında ihtiyaç duyulmayacağını dile getirirler.

Hızla artan kimyasal maddeler yeryüzünü bir zehir deposuna ve doğaya dönmeyen atıklar çöplüğüne dönüştür[ür]. Tarımdan gıda sanayiine, kozmetikten temizlik maddelerine değin yaşamın her alanında kullanılan kimyasal maddeler yaşamın her alanını geri döndürülmesi gittikçe güçleşen bir kirlenme sürecine sok[ar] (...). Deterjanlar ve öteki temizlik kimyasalları da benzer etkide bulunu[r] (Ulusoy, 2022, s. 184).

Çocuklar çevreyi kirleten plastik atıklardan bahsederlerken dolunayın çıkması ile birlikte Ayızıt'ı görürler. Ayızıt, yılan balıklarını takip ederek Los Angeles'a gidecek olan çocuklara Nehir aracılığıyla suyun altında rahatça nefes alabilme yöntemini öğreteceğini ve Su İyesi'nin onlara yardımcı olacağını söyler. Bu durum, doğanın olağan döngüsüne yeniden kavuşması hususunda insan ile diğer canlıların iş birliği kurmalarına dikkat çeker. Çocuklar bir taraftan toprak topluluğunun diğer üyeleri ile (hayvanlar) birlikte hareket eder, onlardan yardım alırken diğer taraftan mitolojik karakterler ve iyelerle iş birliğine girerler. Böylece, evrenin var olmaya başlama anından itibaren toprağın tüm üyeleri arasındaki simbiyotik ilişki öne çıkarılır. Eserde çocukların yolculuklarına eş olarak o sıralarda Bay Başkötü olarak bilinen Erlik Han, Erke Sultan ve Şingay Han'dan da bahsedilir.

Erke Sultan ve Şingay Han, bir bataklığın ortasında yükselen karanlık malikânede Bay Başkötü kılığında sıyrılan korkunç görüntüsü ve sesi dolayısıyla babaları Erlik Han'dan ürkerler. Erlik Han, Umay'ı etkisiz hâle getirmelerine rağmen dört çocuğun Atık Adası'na ulaşarak planlarını bozabileceğini dile getirir. Erlik, dünyayı kötü ve yaşanması zor bir mekân hâline getirmek için insanları etme ikna konusunda eskiden başarılı olduğunu; ancak çocukları kandırmanın zor olduğunu itiraf eder. Bunu başarabilirlerse “insanları kandırmaya, paralarını çalmaya, ruhlarını satın almaya, topraklarını, sularını zehirlemeye devam” (İlter Demirbilek, 2022, s. 68) edeceklerini konuşurlar. Erlik Han, Erke Sultan ve Şingay Han'ın konuşmaları kapitalizmin yarattığı tüketim toplumunu işaret eder. Çünkü “kapitalizm yeni teknolojiyi yaratmakla kalma[z]; aynı zamanda atölyeler fabrikalar, dev imalathaneler ve endüstriyel ve ticari kompleksler gibi büyük çeşitlilik gösteren ekonomik ve toplumsal yapılar da oluşturur” (Bookchin, 2017, s. 81). Bu durum para kazanma ve daha rahat yaşama hırsıyla hareket eden insanın çevreyi önemsememesiyle sonuçlanır. Onun özellikle sanayinin zehirli atıklarının, nükleer santral kazalarının, radyoaktif sızıntıların, ölümcül gazların kendilerini de doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilediğini; yeryüzünün, oluşumundan itibaren kurduğu yaşam dengesinin bozulduğunu bile fark etmeden yaşamasına sebep olur. Bay Başkötü'nün/Erlik Han'ın sözlerinde dikkat çeken unsur, çocukların kolay kandırılamayacağıdır. Çünkü onlar henüz para ile yakından tanışmamışlar ve doğa ile bağlarını koparmamışlardır. Ayrıca Yeryüzü Takımı'ndaki çocukların hepsi adları ile doğanın bir parçası ve iyeler tarafından korumaya alınmış unsurlarıdır.

Erlik Han ve çocukları insanları doğanın tahribine devam etmeleri için nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda konuşurken çocuklar kuraklık nedeniyle sular çekildiğinden denize ulaşmakta zorluk çekerler, sadece karaların değil denizlerin de çöplüğe dönüştüğüne şahit olurlar. Çünkü Erlik Han'ın insan kılığındaki görünümünün oluşturduğu sanayi atıkları özellikle gelişmiş ülkelerde yoğundur ve bu ülkeler “zehirli kimyasal atıklarını çeşitli yollarla başka ülkelere gönderir[ler] ya da açık denizlere, okyanuslara boşaltı[rılar]” (Ulusoy, 2022, s. 184). Çocuklar özellikle

karalara yakın kısımlarda çöplerle karşılaşırken karalardan uzaklaştıkça denizin berraklaştığını görür, okyanustaki canlıları hayranlıkla seyrederek. Balina, istiridye, yosun, mercan gibi su canlıları içinde en çok balinalar dikkatlerini çeker. Çocuklar arasında insan merkezci bakış açısına karşı çıkan konuşmalar gerçekleşir. Başak'ın, “Bu güzelim canlıları hiç uğruna yok ediyorlar. Kozmetik malzemeler yapmak için öldürüyorlar. Bir de yunuslar! Sırf insanları eğlendirsinler diye su parklarında küçük havuzlara hapsediyorlar” (İlter Demirbilek, 2022, s. 75) sözleri av ve avlanmanın sadece insanın barınma, beslenme, giyim gibi temel ihtiyaçları gidermekten ziyade yok edici ritüele dönüştüğünü, estetik kaygılarla doğadaki diğer canlılara hükmetme arzusundan kaynaklandığına işaret eder. Rüzgâr'ın bu durumun sebebini açıklayan “Çünkü kendimizi dünyadaki tüm canlıların sahibi sanıyoruz” (İlter Demirbilek, 2022, s. 75) cümlesi ise Aldo Leopold'un görüşleri ile paralel düzlemde.

Kartallar, yılan balıklarının rehberliğinde Los Angeles'e gelen çocukları Nilüfer ile buluşmaları için havaalanına taşır. Gece Nilüfer'in evinin bodrumundaki su borularından balçığa benzer siyah bir sıvı gelir. Ertesi gün haberlerden okyanusun ortasında bir adanın belirdiğini öğrenirler. Ada, Nilüfer'in babası Tolga Bey ve ekip arkadaşlarının oşinagrafi çalışmaları yaptığı yerdedir ve plastik atıklardan oluşur. Tolga Bey ekosisteme verilen zararı, plastiğin denizlere, okyanuslara ve içinde yaşayan canlılara etkilerini şu şekilde anlatır:

Okyanustaki kirlilik ve bunun canlılara olumsuz etkisiyle ilgili son yıllarda anormal düzeyde bulgulara rastlıyoruz. Bazı canlı türlerinin popülasyonundaki azalma ve bununla birlikte zararlı dediğimiz canlı türlerinin artışı okyanus ekosistemini tehdit ediyor. Bunun sebebi de maalesef kirlilik. Denizler ve okyanuslarda yoğun miktarda kimyasal ve plastik atığın yol açtığı kirlilik artık çok üst seviyelerde. Son günlerde elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak bu kirliliğin yoğunlaştığı bölgede bir araştırma yapıyorduk ki birdenbire karşımıza plastik atıklardan oluşan bu ada çıktı. (...) Bu adaya Atık Adası ismini verdik (İlter Demirbilek, 2022, s. 94).

Tan, Atık Adası'nın siyah maddenin kaynağı olduğunu anlar ve çocuklar Ak Ana'dan yardım almaları gerektiğini konuşurlar. O sıralarda çocukların bulunduğu okyanusun diğer kıyısındaki Japonya'da Shoudaki Kiri ve Atikho Sou, Yokoshima Nükleer Santrali'nin yeni yöneticileri olarak atanırlar. Hikâyede Atikho Sou ve Soudaki Kiri aslında yeryüzündeki suyu kirleten ve Yeryüzü Takımı'nın peşine düştikleri asıl kişilerdir. İsimlerinin okunuşlarının “atık su”yu ve “sudaki kir”i çağrıştıracak şekilde olması da dikkat çekicidir. Tolga Bey ve ekibi Atık Adası'nda adadan yayılan zehirli sıvıların ve gazların ekosistemi yok etme düzeyine getirdiğini, okyanus yüzeyinin siyah ve yapışkan bir maddeyle kaplandığını, deniz dibinin oksijensiz kaldığını görürler. Çocuklar ise haberlerden Tolga Bey ve ekibinin bilimsel yönüne şahit oldukları durumların yeryüzündeki canlıların yaşamlarına etkisini öğrenirler: “Kabuğuna takılmış plastik parça yüzünden gelişmemiş kaplumbağaları, kafasına plastik poşet geçtiği için nefes alamayan martıları gören” (İlter Demirbilek, 2022, s. 104) Tan öfkelenir. İnsan merkezci yaklaşımın toprak topluluğunun diğer üyelerine verdiği zarara şaşırır. Ak Ana'yı bulmak için kartalların yardımıyla kadim ağaçların olduğu bir ormana giderler. Uzun süre yürümelerine rağmen aynı yerde olduklarını bir metre bile yol alamadıklarını fark edince Nehir, ormanın içinden geçen dereyi yardım almak için elini dereye daldırır. Suyun içinden yosun dolaşmış siyah dağınık saçlı, yüzgece benzeyen sivri kulaklı, kulakları tırmalayan tiz sesiyle iki insan

boyunda yılan gibi bir yaratık çıkar. Adının Çay Nenesi olduğunu söyleyen yaratık öfkelendikçe büyür ve onlara “siz insanlar her yerdesiniz! Suyumu zapt edip kirletirsiniz. Yoluma barajlar, şehirler kurar şaşırtırsınız! Ama bana Çay Nenesi derler! Öfkem kabardı mı yol yatak bilmem (İlter Demirbilek, 2022, s. 109) diye seslenir.

Çay Nenesi’nin öfkesini dindirmek için çocuklar ona insanların bilgisizlikten her yeri işgal ettiğini, bazı insanların kötü olsa da hepsinin kötü olmadığını, özellikle çocukların insanlara/yetişkinlere yaptıklarının sonuçlarını anlatmaya çalıştıklarını, kirletilen okyanusu kurtarmak istediklerini, Umay’ın dostu olduklarını ve Ak Ana’ya ulaşmaya çalıştıklarını söylerler. Yılan görünümlü kadın, çocukları dinledikten sonra onlara inanır, öfkesi dinince de beyaz saçlı, sevimli bir kadına dönüşür. Çay Nenesi’nin/doğanın kendisine kötü davranması muhtemel kişilere öfkeyle tepki vermesi aslında daha önce insanlar tarafından işgal edilmesi ve kirletilmesidir. Kendini koruma iç güdüsüyle hareket eder, saldırır, onlara kötü davranır. Ancak insanların hatalarını düzeltmek için çaba gösterdiği andan itibaren de yardımsever, onlara yol gösteren ve pozitif yaklaşan anaya, bilgeye dönüşür. Bir köprü göstererek oradan geçmelerini böylece Arçura’nın kurduğu tuzaktan kurtulabileceklerini söyler. Arçura, ormanların koruyucusu olarak bilinen mitolojik bir karakterdir. Çocukların uzun süre yürümelerine rağmen bir metre bile ilerleyememesinin sebebi Arçura’nın, zarar vermek isteyenlerin ormana girişini engellemek için kurduğu ilk tuzaktır. Çay Nenesi’nin gösterdiği köprüden geçerek ilk tuzağı atlatan çocuklar hafta sonu sahildeki çöpleri toplayan ekibe katılırlar. Plastik atıklar, çöp yığınlarının yanı sıra karaya vurmuş bir balina görürler. Orada Nilüfer’in okul arkadaşı Jessica ile tanışır. Ertesi gün Nilüfer ve Tan, Nilüfer’in babasının e-postasına gelen mesajları incelerler. Sonra babasının yerel gazetelerden ve internet sitelerinden alıp dosyaladığı haberleri incelerler. Haberlerin başlıklarında dünyanın farklı yerlerinde doğayı tahribatın sonuçları yer alır:

Meksika’da salgın hastalık. Köylülerin kuyu suyundan zehirlendikleri düşünülüyor.”, “Kanada’da balıklar zehirlendi. Petrole benzer bir maddenin suyun yüzeyini kaplamasıyla yeterince oksijen alamayan balıklar karaya vurdu.”, “Sibiry’a da sular da görülen garip bir madde yüzünden buzullar çok hızlı eriyor, çıkan metan gazı hayvanları zehirliyor.”, “Marmara Denizi’nde görülen yoğun deniz salyası nedeniyle deniz dibindeki yaşam tehdit altında.”, “Akdeniz’de görülen kirlilik yüzünden zararlı balık türleri çoğaldı. Ekosistem tehlike altında (İlter Demirbilek, 2022, s. 119).

Çocuklar gazete kupürlerini incelerken kapılardan ve pencerelerden deprem gürültüsü ve sarsıntısı yaratarak içeri giren siyah, pis kokulu maddenin salonun zemininde balçık gölü oluşturduğunu görürler. Siyah maddeyle nasıl baş edeceklerini düşünürken Atık Adamlar etrafını sarar. Jessica ve arkadaşları onlara yardıma gelir. Jessica’nın, Atık Adamlar’ın tüm dünyayı kapladığını anlatırken “Ne yaparsak yapalım, bu atıklardan tamamen arınmak mümkün değil. Artık toprağa, suya, dünyadaki her yere bulaşmış durumdalar. İnsan vücudunda bile plastik görünüyor artık” (İlter Demirbilek, 2022, s. 124) demesi plastiğin insan hayatında işgal ettiği yeri işaret etmesi bakımından önemlidir. Öykü zamanında çocukların orman maceralarına geçiş yapılır. Ormanda Ak Ana’yı ve Dokuz Dalı Ağaç’ı ararlarken sivri kulaklı yeşil bir orman cücesi görürler. Onun Arçura olduğunu öğrenirler. Arçura, onlara ormandan ayrılmaları gerektiğini söylediğinde ağacı bulmadan gitmeyeceklerini belirten

çocuklara, insanların ormanlara verdiği zararları anlatır: “Sizler ağaçları keser, ormanı dümdüz edersiniz. Hiçbir şeyi umursamaz, yakar geçersiniz. Oysa ağaçlar iyi. Ağaçlar güzel. Solunacak havayı nerden bulacaksınız hepsi ölünce? Arçura size izin vermez. Dokuz Dalı Ağaç’ı size göstermez (İlter Demirbilek, 2022, s. 128). İnsanın doğayla olan olumsuz etkileşimini ağaçlar ve ormanlar üzerinden anlatan Arçura, aslında orman ekosisteminin zenginliğine göndermede bulunur. Ağaçların kesilmesi sadece bir unsur ilgilendirmez. Onun içindeki ve dışındaki hayvanları, bitkileri de olumsuz etkiler. Özellikle “hiçbir şeyi umursamazsınız” ifadesi insan merkezli bakış açısının altını çizer. Ormanların yakılması, “hemen hemen dünyanın her yerinde, insanların çevreyle ilişkisindeki dram[ın] ateşle başla[dığını] (...) en başından beri insanın doğaya karşı tutumunu[n] daha etkin –ve aslında daha saldırgan- bir niteli[ge]” (Radkau, 2020, s. 71) bü-ründüğünü netleştirir. Ancak bu ekosistemin bozulmasından etkilenen ögenin yine insan oluşuna dikkat çeker. Çünkü yakma ve kesme eylemi devam ederse insanoğlu diğer canlılarla birlikte soluyacak hava bulamayacaktır. Arçura yeni bir sorun doğuramaları için çocuklara/insan nesline kadim ve kutsal Dokuz Dalı Ağaç’ı göstermek istemez. Çocuklar Arçura’yı ikna etmeyi başarırlar, Arçura onlara inanır ve şapkasından çıkardığı flütle hüzünlü bir melodi çalar. Çok geçmeden birkaç metre ötedeki ağacın beyaz gövdesinde iri bir yüz belirir. Çocuklar yaşadıklarını ağaca uzun uzun anlatırlar, Ak Ana’yı bulmaları gerektiğini söyleyip yardım isterler. Ağaç, ihtiyaç duydukları tüm bilgileri halkalarındaki kayıttan çocukların zihnine aktarır; Bürküt’ü beklemelerini, Arçura’nın kendilerine yardım edeceğini söyler. Kartalların anası olan Bürküt, onları küçük bir adacığa götürür, Ak Ana’yı bulurlar. Ancak Atık Adası’nı yok etmek için yardım istediklerinde bekledikleri cevabı alamazlar:

Benim için her şey bitti. Yaşayan onlarca tür yok oldu. Ayrıca Dünya’yı zehirleyen atık adası değil” dedi Ak Ana. “Onu zehirleyen insanlar. Doğada plastik diye bir madde yok; dolayısıyla suyun, toprağın, ateşin ve havanın koruyucusu gibi onun bir koruyucusu yok. Bu yüzden bu maddeyi Erlik sahiplenmiş. O ada artık canlı. Onu ancak Erlik Han durdurabilir. Eğer Erlik’i durdurmak istiyorsanız önce onu güçlendiren şeyi yok etmelisiniz. Yani artık onu dinlemekten vazgeçmeli insanlar. Bencilliklerinin, tüketim çılgınlıklarının ve aç gözlülüklerinin farkına varmalılar. Yoksa hiçbir zaman onu durduramazsınız (İlter Demirbilek, 2022, s. 146).

Erlik’in sadece Ülgen’den korktuğunu söyleyen Ak Ana’ya çocuklar, yeryüzü kirlenirken Ülgen’in ortalarda görünmediğini söyler. Bunun üzerine Ak Ana insanların ürettiği tonlarca plastik ve kimyasal maddenin doğanın özünde olmadığını, Erlik ve Ülgen arasında bir sözleşme yapıldığını ve durumun sözleşmeye aykırı olmadığını için Ülgen’nin müdahale etmediğini belirtir. Ayrıca Japonya’da bulunan bir santralden okyanusa radyoaktif madde aktığı ve Atık Adası’nı büyüttüğü bilgisini verir. O sıralarda bir basın toplantısı yapan Soudaki Kiri Atık Adası sorusuna okyanusun diğer kıyısındaki kirlilikten sorumlu olmadığını açıklamasını yapar. Yeryüzü Takımı’nın orada olduğunu fark ettiklerinde Soudaki ve Athiko asıl kimlikleri olan Erke Sultan ve Şingay Han’a dönüşüp çocuklarla mücadele ederler. Atık Adası da Yeryüzü Takımı’na saldırmaya başlar, mücadeleyi çocuklar kazanır. Erke Sultan ve Şinga Han babaları Erlik’in yanına gittiklerinde beceriksizlikle suçlanırken “Bu felaketlerden sonra artık insanları kandırmak çok daha zor olacak. Gördünüz mü? Daha önce hiç sesini çıkarmayanlar bile isyan ediyorlar artık! Yaptıklarınız onları daha da

bilinçlendirmekten başka hiçbir işe yaramadı” (İlter Demirbilek, 2022, s. 165) diyen Erlik’in sözleri dikkat çekicidir.

Atık Adası birçok soruna yol açsa da insanların bilinçlenmesini de hızlandırır. Bilinçlenen kitleler plastik ve geri dönüşümle ilgili konulara daha hassas davranarak yaşam biçimlerinde değişiklik yaparlar. Plastikte yeşil uygulamalara dikkat etmeye başlarlar:

İnsanlar artık günlük yaşantılarında plastik ve kimyasal madde kullanımını nasıl azaltabileceklerine dair çözümler üretmeye başladılar. Bazı ülkelerde plastik poşet, pipet gibi kullan-at tarzı pek çok plastik maddenin üretimi tamamen yasaklandı. Bilim insanları doğada çözünmeyen, suyu, toprağı, atmosferi zehirleyen bu maddeyi nasıl temizleyeceklerini ve plastik yerine hangi doğal malzemelerin kullanılabileceği ile ilgili araştırmalarını daha da genişlettiler (İlter Demirbilek, 2022, s. 167).

Yeryüzü Takımı günlük yaşamına döndüğünde plastik kullanımı için 8R kuralını yaymak gerektiğinden bahsederler. Bu kurallar, kitapta çocuklar tarafından şu şekilde sıralanır:

1. *Rethink: Yeniden Düşün:* Küresel ısınma, iklim krizi ve çevre sorunlarına neyin neden olduğunu düşün ve bir şeyi satın almadan önce gerçekten ihtiyacın olup olmadığını belirle.
2. *Rally: Aktivizme Katıl:* Senin gibi düşünen ve çevre sorunlarını çözmek isteyen diğerleriyle dayanışma içinde ol. Çevreni bilinçlendir. Tek başına bir şeyi çöremezsin. Birlik olmak gerek!
3. *Refuse: Plastik kullanımı reddet:* Tek kullanımlık plastikleri hayatından çıkar. Plastik ambalajlı ürünlerden ve plastik içeren ürünlerden kaçın. Doğal olanları tercih et!
4. *Reduce: Kullanımı Azalt:* plastikleri tamamen hayatımızdan çıkaramıyorsak da kullanımını azalt.
5. *Repair: Bozulana Tamir Et:* Yenisini almadan önce eskisini tamir etmeyi dene.
6. *Reuse: Yeniden Kullan:* Plastik poşet yerine bez çanta kullanmak en sağlıklısı. Ama elinde bir sürü plastik poşet varsa alışverişe kendi poşetlerinle git ve parçalanana kadar onları kullan. Kullanmadığın eşyaları başkalarıyla paylaş.
7. *Remove: Dolaşımdakileri Topla:* Ormanda, deniz kenarında, sokakta kısaca her yerde gördüğün plastiği topla. Böylece bu plastiklerin hayvanlara ve diğer canlılara zarar vermesine engel olabilir, doğaya karışmasını önleyebilirsin.
8. *Recycle: Geri Dönüştür:* Geri dönüşüm her ne kadar etkisi az bir yöntem olsa da yine de plastik ve diğer geri dönüşebilen malzemeleri geri dönüşüme yolla. Bu çok kıymetli bir çaba (İlter Demirbilek, 2022, s. 169-170).

Atık Adasının yok olmasıyla birlikte Nehir’in babasının balık çiftliği eski hâline döner, Başak’ın köyündeki zehirli sulardan etkilenen insanlar ve bitkiler iyileşmeye başlar. Çocuklar kendi aralarında konuşurlarken suyun yaşam için önemine de dikkat çekerler. Zira “bugün ‘çevresel farkındalık’ dediğimiz kavram muhtemelen en önce su ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır; sanayileşmenin başlangıç aşamasında bile bu farkındalık üstündeki en kuvvetli etki su kirliliği kaynaklı tehlikeler olmuştur” (Radkau, 2020, s. 148). *Yeryüzü Takımı Sudaki Sır* başlıklı eserde suyun temiz kalması için toprağın ve havanın da temiz kalması gerektiği anlatılır. “İnsan hayatının devamının doğal hayatın devamına bağlı olduğu ilkesi unutulmadan doğa ile barışık yaşam felsefesi gelecek kuşaklara” (Kabak, 2018, s. 290) aktarılır.

Her iki hikâyede yer alan çatışma, doğaya zarar verenler ile onlarla mücadele edenler arasından yaşanır. Mücadelenin kadim zamanlardan beri devam ettiği ise mitolojik göndermelerle sağlanırken kazanmanın yolu yine insanın doğayla iş birliğinde aranır. Bu bakımdan metinlerin kişi kavram ve sembol düzleminde şu şekilde KORA (Korkmaz, 2015, s. 103) şeması oluşturulabilir:

	TEMATİK GÜÇ/ÜLKÜ DEĞER	KARŞIT GÜÇ
KİŞİ	Başak Rüzgâr Tan Nehir Umay Ülgen Ayızıt Çay Nenesi Arçura Ak Ana Bürküt Nilüfer Jessica ve arkadaşları Tolga Bey ve ekibi	Fikri Sinsi/Demir Kıynak Umur Samaz/Albıs Bay Başkötü/Erlik Soudaki Kiri/ Erke Sultan Athiko Sou/Şingay Han Atık Adamlar
KAVRAM	Yaşam Duyarlılık Farkındalık Doğa sevgisi Var oluş	Ölüm/Yok etme Bencillik Bilinçsizlik Maddiyat Yok oluş
SEMBOL	Temiz hava Temiz su Temiz toprak Temiz doğa Orman Nehir Ağaç Yağmur Temir Kavak Görü Havuzu Kayın ağacı Işık Mantar	Kirli hava Kirli su Kirli toprak Kirli doğa Betonlaşma Kimyasal Plastik Atık adası Fırtına Kötü kokulu çiçek Karanlık Fabrika

Toprak Ana, Su İyesi, Orman İyesi, Ateş İyesi gibi doğaya sahip çıkan, onu koruyan kişilerin ve varlıkların yanında olmak, onlardan güç almak yaşamın devamlılığını sağlarken, doğadan kopuş hem doğanın hem de onun bir parçası olan insanın ölümünü hazırlar. *Yeryüzü Takımı Doğanın Uyanışı* ve *Yeryüzü Takımı Sudaki Sır* başlıklı hikâyelerde mitolojik dönemdeki insanın evren algısının toprak etiğine ve

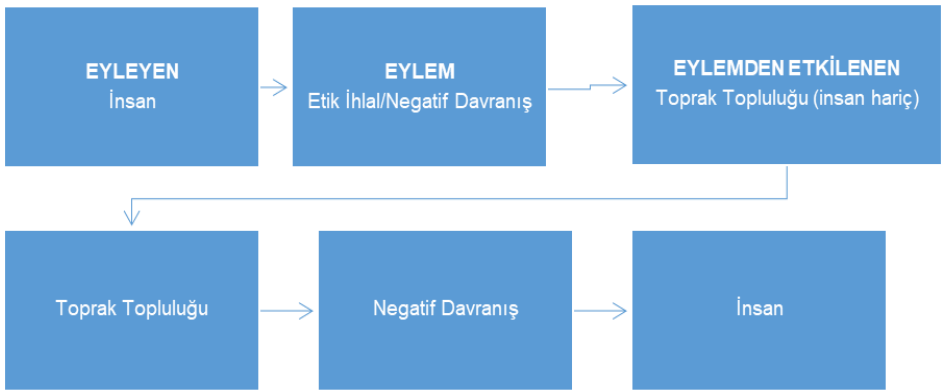
yeryüzü demokrasisine daha uygun olduğu ve yaşanan dönemde/bugün kılavuz olarak kullanılabilceği vurgulanır.

Sonuç

Toprak Etiği, ekosistem içindeki unsurları eşitleyerek insan için geçerli olan etik kuralların, toprağın tüm üyeleri için geçerli olduğunu savunan anlayıştır. Bu anlayışta doğanın insan hizmetine sunulmuş varlığına karşı çıkılarak insanın çıkarlarını öncelikle merkezli yaklaşım reddedilir. Doğa-insan birlikteliği ekseninde ekosistemde her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu vurgulanır, insana ayrıcalık tanıyan bakış açılar sorgulanır. İnsanların canlılar üzerinde kurduğu tahakkümün doğadaki tüm dengeyi altüst ettiğine dikkat çekip mevcut ve olası sonuçların tüm varlık tabakalarına etkilerini ele alır.

Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı ve Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır başlıklı hikâye kitaplarında toprak topluluğuna, doğa anaya yapılan etik ihlallerin sonuçları ve bu ihlallerin nasıl telafi edileceğine dair çözüm önerileri bulunur. Eser etik ihlalde bulunan eyleyen/ler, etik ihlal ve ihlalden etkilenen unsurlar olmak üzere üç temel bileşenden oluşur. Ancak ihlal sonucu bozulan düzeni düzeltme çabasının yine etik ihlalde bulunan eyleyenler grubunda yer alanlar/insanlar tarafından yapıldığı görülür. Çünkü olumsuz sonuçtan en çok etkilenen kesim kendileridir. Eyleyen kısmında yer alan unsur insandır. İnsanın toprağa, toprak topluluğuna, havaya, suya karşı işlediği etik ihlaller/kötü davranışlar sonucunda doğa olumsuz etkilenir. Toprak, hava ve su kirlenir; iklim değişikliği sonucu dünyanın alışlagelen düzeni değişir. Bu değişime ayak uyduramayan insan, hastalıklar başta olmak üzere birçok sorunla karşılaşır. Yani insanın çeşitli sebeplerle toprağa karşı gerçekleştirdiği etik ihlalinden kendisi etkilenir. Bu durumda eyleyen doğa, etkilenen insan olur. Durumu düzeltmek isteyen insanın çabaları da dikkate alındığında insan ve doğa arasındaki bu döngüyü iki aşamada incelemek mümkündür:

1. Aşama

Bu ilk aşamada *Yeryüzü Takımı: Doğanın Uyanışı ve Yeryüzü Takımı: Sudaki Sır* kitaplarında plastik kullanımını arttırma, çarpık kentleşme, betonlaşma, aşırı kimyasal kullanımı, ormanları tahrip etme, ağaçları kesme gibi etmenlerle atmosferin, suyun ve toprağın doğal yapısına müdahale eden, ona etik dışı davranan insanın sadece kendisi

kâr eder. Toprak topluluğunda insan hariç tüm organik ve inorganik yapılar zarar görür. Ancak kendisi zarar gören toprak topluluğu insanın etik ihlaline karşı kendi doğasında olmayan şekilde tepki vermeye başlar. Aşırı ve aniden gelişen yağmurlar, toprak kaymaları, bitkilerin zamanında meyve vermemesi, su kirliliği ve hava kirliliği nedeniyle insan sağlığını olumsuz etkileyen durumların yaşanması başta olmak üzere çevre felaketleri adı verilen durumlar baş gösterir. Yani insanın doğaya etik ihlali kısa vadede kendi yararına gibi görünse de uzun vadede öz varlığını, beslenmesini, barınmasını, sağlıklı yaşamını etkileyen bir sürece dönüşür. Bu aşamada insan, etik ihlalden olumsuz etkilenen unsur olunca sebep olduğu düzensizliği düzeltmek için harekete geçer. Bu defa eylem aşamasında gerçekleştirdiği ihlali düzeltmek için doğayı tanımaya ve anlamaya çalışır. Bu durumda eyleyen ve eylemden etkilenen unsura insan da eklenir.

Hikâyelerde insanın doğaya müdahalesinin olumsuz sonuçlarını düzeltmeye çalışan ve Yeryüzü Takımı adı verilen çocuklar, pozitif davranış modelleri ile insanın da dâhil olduğu toprak topluluğunun zarar görmemesi için mücadele verir. Bu yapılrken mitolojik unsurlardan yararlanılması ve Toprak Ana'nın/Umay'ın birinci dereceden yardımcı karakter olması da üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Çünkü mitler evrenin, dünyanın ve toprak topluluğunun kadim zamanlardan itibaren yaratılışı, geçirdiği evrimleri bildiren kutsal anlatılardır. Toprak Ana olarak da bilinen Umay, yaratılış anlatısından itibaren yeryüzünü tanır, toprak topluluğunun koruyucusudur, bozulan düzenin eski hâline gelmesi için gerekli bilgiye, beceriye ve donanıma sahiptir. Bu bakımdan insan ve toprak iş birliğinin gerçekleşmesi için kilit işleve sahiptir. Masalsı yönüyle çocukların zengin hayal dünyalarını hem besler hem de ondan beslenirken gerçek dünya/içinde yaşanan dünya ile mitik unsurlar arasındaki köprüyü kurar. Özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte doğuran, besleyen, büyüten, çoğaltan/üreten 'ana' vasfı yüklenen doğanın/Umay'ın/dişinin uykuya dalması ile Erlik'in harekete geçmesi hızlanır. Doğayı en başından beri bozma girişimlerinde bulunan Erlik ve çocukları, insanları daha fazla para kazanma hırsı ile güdülerken suya, havaya, toprağa verilen zararları görmezden gelmeleri için çabalar. Ancak para ile ilişkisi henüz kurulmamış olan çocuklar doğadaki değişimlerin farkına varırlar. Bir hastalığın belirtilerini ve semptomlarını tespit edercesine dikkatle doğayı gözlemlerler. Genel anlamda iklim krizi adı verilen belirtileri gidermek için hasta olan kişinin/doğanın da yardımıyla tedavi önerilerinde bulunurlar. Bu öneriler, aralarında plastik ve kimyasal kullanımını azaltmak, suyu tasarruflu kullanmak, ağaçları kesmemek, temiz enerji kaynaklarına yönelmek, ozon tabakasını delege faaliyetlerden uzak durmak ve hikâyede 8R kuralı ile belirtilen maddeleri uygulamak şeklindedir. Bunlar, insanın doğaya yaptığı etik ihlali düzeltme çabalarıdır. Bu çabalarının

sonucunda da insan dâhil tüm toprak topluluğu hastalıklardan, felaketlerden korunmuş olacaktır.

Kaynakça

- Aksu, C. (2022). İklim krizi ve mücadele. İçinde H. Yurdanur (Der.), *Siyasi ekoloji* (ss. 267–280). Ankara: İmge Kitabevi.
- Akyüz, E. (2021). Giriş. İçinde E. Akyüz (Ed.), *Çevre etiği ve Spinoza* (ss. 1–11). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Alkayış, A. (2021). Felsefe eğitiminin önemi ve çevre etiği. İçinde E. Akyüz (Ed.), *Çevre etiği ve Spinoza* (ss. 13–40). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Bookchin, M. (2017). *Toplumsal ekoloji ve komünalizm*. (Çev. F. D. Elhüseyni). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Demir, U. Ö. ve Sancak, İ. T. B. (2022). İklim değişikliği ve petrol. İçinde E. Akyüz (Ed.), *İklim krizi ve enerji* (ss. 43–71). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Duvarcı, A. (2005). Türklerde tabiat üstü varlıklar ve bunlarla ilgili kabuller, inanmalar, uygulamalar. *Bilig*, (32), 125-144.
- Eden, S. (2015). *İklim krizi ve yaptırmamak*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Eliuz, Ü. ve Küçükosman, A. (2023). İdeal demokrasi adası: İbrahim Örs'ün *Çocuk Cumhuriyeti* adlı romanı. İçinde M. A. Yalçinkaya, B. Can Emir ve S. Demirel (Ed.), *Zamanın izleri: Demokrasi ve cumhuriyet* (ss. 175–198). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Gök Aksamaz, N. (2021). *Değişen iklim dönüşen insan*. İstanbul: Artshop.
- İlter Demirbilek, E. (2022). *Yeryüzü takımı sudaki sır*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- İlter Demirbilek, E. (2023). *Yeryüzü takımı doğanın uyanışı*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Kabak, T. (2018). Toplumsal ekoloji bağlamında Türklerin doğa ile ilişkilerine genel bir bakış: mandıra filozofu filminin düşündürdükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 276-291.
- Kılıç, S. (2008). *Çevre etiği*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Korkmaz, R. (2015). *Yazınsal okumalar*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Leopold, A. (2013). *Bir kum yöresi almanağı*. (Çev. U. Özdağ). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öksüz Güneş, E. (2023). Özgür Balpınar'ın *Gelecek Ekspres*i Çöp Dünya başlıklı eserinde yeryüzü etiği. İçinde A. Kırkan ve Y. Cengiz (Ed.), *Dilbilim ve karşılaştırmalı edebiyat* (ss. 318–329). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Özdağ, U. (2017). *Edebiyat ve toprak etiği*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Radkau, J. (2020). *Doğa ve iktidar*. (Çev. N. Güder). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Shiva, V. (2010). *Yeryüzü demokrasisi*. (Çev. A. K. Sayse ve O. Günay). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Shiva, V. (2021). *İnadına canlı kadınlar, ekoloji ve hayatta kalma*. İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.

- Shiva, V. ve Mies, M. (2019). *Ekofeminizm*. (Çev. İ. Urkun Kelso). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Türkeş, M. (2015). Gökğürültülü fırtınalar ve oluşum düzenekleri. *Bilim ve Gelecek*, 131, 84-87.
- Uludağ, F. M. (2017). *Türk mitolojisinde hayat ağacının (kayın ağacı) çağdaş seramik sanatındaki figüratif yorumu*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Ulusoy, T. (2022). Ekoloji tezleri. İçinde H. Yurdanur (Der.), *Siyasi ekoloji* (ss. 181-194). Ankara: İmge Kitabevi.
- Üstün, K. (2019). Mahir Ünsal Eriş'in 'Dedemin Turnası' adlı öyküsünde doğa farkındalığı. İçinde U. Özdağ ve G. G. Alpaslan (Ed.), *Anadolu Turnaları-Biyoloji kültür koruma* (ss. 257-268). Ürün Yayınları: Ankara.
- Yılmaz, H. (2023). Türkiye’de çocuk edebiyatında mekân doğa ve şehir üzerine. İçinde H. Yılmaz ve M. S. İnce (Ed.), *Çocuk edebiyatında mekân doğa ve şehir* (ss. 6-19). İstanbul: Erdem Yayınları.